

INGLIZ VA O'ZBEK ERTAK QAHRAMONLARINING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI

Boymurodova Durdona

O'zbekiston Milliy Universiteti

Badridinova A.A.

1-kurs magistr talabasi ilmiy rahbar.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19367601>

Kalit so'zlar: *lingvomadaniyat, folklor, ertak, qahramon obrazi, konsept, milliy mentalitet, qiyosiy tahlil.*

Lingvomadaniyatshunoslik tilni madaniyat bilan uzviy bog'liq holda o'rganadigan yo'nalish bo'lib, unda til birliklari xalqning tarixiy tajribasi, qadriyatlari va dunyoqarashini aks ettiruvchi madaniy kod sifatida talqin qilinadi¹. Folklor, xususan ertaklar esa ushbu kodlarning eng qadimiy qatlamini tashkil etadi.

Ertak qahramonlari xalqning ideal inson modeli, axloqiy me'yorlari va ijtimoiy munosabatlarini badiiy shaklda ifodalaydi². Shu sababli ingliz va o'zbek ertak qahramonlarini lingvomadaniy jihatdan qiyosiy o'rganish ikki xil madaniy tafakkur modelini aniqlash imkonini beradi.

Qahramon nomlarining semantik va baholovchi xususiyatlari

O'zbek ertaklarida qahramon nomlari ko'pincha baholovchi xarakterga ega bo'lib, personajning axloqiy sifatini oldindan bildiradi. Masalan, Zumrad poklik, kamtarlik va mehnatsevarlik konseptlarini ifodalasa, Qimmat ochko'zlik va dangasalik timsoli hisoblanadi. Bu holat o'zbek ertaklarining didaktik yo'nalishga ega ekanini ko'rsatadi³.

Shuningdek, Alpomish, Rustam, Bahodir kabi nomlar kuch, jasorat va vatanparvarlik konseptlari bilan bog'liq bo'lib, qahramonning epik xarakterini oldindan belgilaydi.

Ingliz ertaklarida esa Jack, Tom, Harry kabi nomlar oddiy inson obrazini bildiradi va qahramonning axloqiy bahosi syujet davomida shakllanadi. Bu individuallik va funksional rolning muhimligini ko'rsatadi⁴. Masalan, "Jack and the Beanstalk" ertagida Jack dastlab oddiy bola sifatida tasvirlanadi, uning qahramonlik xususiyatlari esa voqealar rivojida namoyon bo'ladi.

Nutqiy xulq va kommunikativ strategiyalar

O'zbek ertaklarida qahramonlar nutqi hurmat kategoriyasi bilan tavsiflanadi. Kattalarga murojaatda muloyimlik, duo va tilaklar, maqol va hikmatli iboralar keng qo'llanadi. Bu sharqona muomala madaniyati va ierarxik munosabatlarning til orqali ifodasidir⁵.

Masalan, qahramonlar ko'pincha "ota-onamning duosi bilan", "kattalarning roziligi bilan" kabi iboralarni ishlatadi. Bu jamoaviylik va an'anaviy qadriyatlarni aks ettiradi.

Ingliz ertaklarida esa nutq qisqa va pragmatik bo'lib, dialoglar voqeani rivojlantirish funksiyasini bajaradi. Qahramonlar o'z fikrini bevosita va aniq ifodalaydi. Bu g'arb madaniyatiga xos bo'lgan ochiq kommunikatsiya modelini ko'rsatadi⁶.

Qahramonning ijtimoiy va axloqiy modeli

O'zbek ertak qahramoni sabrli, mehnatkash, taqdirga ishonuvchi va ota-ona roziligini qadrllovchi sifatida tasvirlanadi. U ko'pincha sinovlardan o'tadi va mukofotga sabr-toqat orqali erishadi. Bu sharqona axloqiy modelda kamtarlik va halollik muhim o'rin tutadi⁷.

Ingliz ertak qahramoni esa mustaqil qaror qabul qiladi, tavakkal qiladi va o'z kuchi bilan muvaffaqiyatga erishadi. U ko'pincha past ijtimoiy mavqedan yuqori darajaga ko'tariladi. Bu individual muvaffaqiyat va ijtimoiy mobilitet g'oyalarini aks ettiradi⁸.

Yaxshilik va yomonlik konseptlarining ifodalanishi

O'zbek ertaklarida yaxshilik halollik, sabr, kamtarlik va kattalarga hurmat orqali g'alaba qiladi. Yomonlik esa ochko'zlik, dangasalik va hurmatsizlik bilan bog'lanadi.

Ingliz ertaklarida esa yaxshilik ko'proq jasorat, zukkolik va imkoniyatdan foydalanish orqali namoyon bo'ladi. Qahramonning muvaffaqiyati uning faol harakati bilan bog'liq⁹.

Gender obrazlarining lingvomadaniy xususiyatlari

O'zbek ertaklarida ayol qahramonlar ko'pincha sabrli, sadoqatli va uy-ro'zg'or bilan bog'liq vazifalarni bajaruvchi sifatida tasvirlanadi. Bu an'anaviy gender modelini aks ettiradi.

Ingliz ertaklarida esa ayol obrazlari asta-sekin faolroq va mustaqilroq bo'lib boradi. Masalan, ba'zi ertaklarda ular muammoni hal qiluvchi va qaror qabul qiluvchi sifatida tasvirlanadi¹⁰.

Ramziy obrazlar va madaniy kodlar

O'zbek ertaklarida sehrli yordamchilar (pari, dev, sehrli ot), duo orqali najot topish, sinovdan o'tish motivlari keng uchraydi. Bu mifologik tafakkur va diniy-madaniy qarashlar bilan bog'liq.

Ingliz ertaklarida esa sehrli buyumlar, tasodifiy omad va individual sinov motivlari ustunlik qiladi. Qahramon ko'pincha o'z aqli va jasorati bilan muvaffaqiyatga erishadi¹¹.

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki: o'zbek ertaklarida kollektivism va an'anaviy qadriyatlar ustun; ingliz ertaklarida individuallik va shaxsiy tashabbus yetakchi;

o'zbek ertaklarida axloqiy didaktika kuchli; ingliz ertaklarida pragmatik syujet va harakat markaziy o'rinda.

Ertak qahramonlari har bir xalqning madaniy mentalitetini aks ettiruvchi lingvomadaniy birlik hisoblanadi. O'zbek ertaklarida qahramonlar jamoaviy qadriyatlar, axloqiy poklik va an'anaviylik timsoli sifatida namoyon bo'ladi. Ingliz ertaklarida esa individuallik, tashabbuskorlik va shaxsiy muvaffaqiyat modeli ustunlik qiladi.

Ertak qahramonlarini lingvomadaniy jihatdan o'rganish til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ochib beruvchi muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

References:

1. Lingvokulturologiya – Maslova V.A. Moskva, 2001.
2. Til va madaniyat – Ter-Minasova S.G. Moskva, 2000.
3. O'zbek xalq og'zaki ijodi – Karimov N. Toshkent, 2008.
4. The Folktale – Thompson S. Berkeley, 1977.
5. Lingvomadaniyat asoslari – Safarov Sh. Toshkent, 2013.
6. Language and Culture – Crystal D. London, 1997.
7. Folklor va etnografiya masalalari – Zohidov V. Toshkent, 2005.
8. Folklore Theory – Dundes A. Bloomington, 1980.
9. Morphology of the Folktale – Propp V.Ya. Moskva, 1969.
10. From the Beast to the Blonde – Warner M. London, 1994.
11. Fairy Tales A New History – Bottigheimer R. New York, 2009.